

ÇOMÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi 4 (2), 357-376, 2019
COMU International Journal of Social Sciences 4 (2), 357-376, 2019

Cumhuriyet Dönemi Tütün ve Sigara Kaçakçılığı Bağlamında Suriye Sınır Güvenliğine Bakış (1923-1940)¹

Dr. Barış BORLAT *

Öz

Tütünün Osmanlı Devletine girişi ve kârlı bir tarım ürünü olarak görülmesi kaçakçılığı da beraberinde getirmiştir. Osmanlı Devleti tütün tarımında, Avrupalı devletlerin denetimiyle birlikte kaçakçılığın çözümü için silahlı önlemler başta olmak üzere değişik politikalar geliştirilmiştir. Ancak sorunun çözümüne yüzeysel olarak bakıldığı için çözümden öte yeni sorunları da ortaya çıkarmıştır.

Cumhuriyet döneminde tütün tarımının geliştirilmesi, milli ekonomi politikaları içerisinde yer aldığı için kaçakçılık sorununun çözümü de önemli konular arasında görülmüştür. Ancak devletin ekonomik gücüyle orantılı olarak geliştirilebilen sınır güvenliği sorunu kısa vadede çözülememiştir. Bu durum Türkiye’de sınır kaçakçılığını ve kârlı görülen bu uğraştan faydalanmak isteyen grupları ortaya çıkarmıştır. Kaçakçılık yapan kişilerin bunun dışında diğer yasa dışı oluşum ve eylemlerde bulunması yaygın bir kullanıma sahip olan tütün kaçakçılığını ön plana çıkarmıştır.

Kaçakçılar zamanla kendilerine has yöntemler geliştirmekle birlikte, bu tecrübelerini etrafına, yoğun olarak da ailesine aktararak bu olguyu gelenekselleştirmiştir. Sorunun en önemli boyutu ise kaçakçılık ve eşkıyalık yaklaşımlarının paralel olarak ilerlemesidir.

Atatürk Dönemi Tütün ve Sigara Kaçakçılığı (1923-1938) başlıklı tez çalışmamdan genişleterek hazırlanmış olduğum makalemde kaçakçılık, kaçakçılık güzergâhları, kaçakçıların profilleri, eşkıyalığın kaçakçılığa etkileri ve sorunun çözüm arayışları incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tütün, Kaçak, Sınır

A Glance To Syrian Border Security Within The Context Of Republican Era Tobacco And Cigarette Smuggling (1923-1940)

Abstract

The entry of tobacco into the Ottoman Empire and its realization as a profitable agricultural product has brought smuggling in its wake. Several different policies have been developed in Ottoman tobacco cultivation under the surveillance of European powers to cope with smuggling, among them armed measures being primary. However, as the solution of this problem was handled only superficially, new

1-Bu çalışma 2018 yılında “Uluslararası Dünden Bugüne Türkiye’de Jandarma ve Sahil Güvenlik Sempozyumunda” sözlü olarak sunulmuştur.

* Dr. Öğretim Üyesi , Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, barisborlat@gmail.com

problems have emerged instead of a solution.

Since the development of tobacco cultivation had a place within national economic policies during the Republican period, a solution to the problem of smuggling was also seen among significant issues. However, the problem of border security, which can only be developed in proportion to a state's economic power, could not be solved in the short term. This case has led to the emergence of border smuggling in Turkey and groups desiring to exploit this occupation that seemed profitable. People occupied with smuggling also getting involved in other illegal entities and activities have caused tobacco smuggling to be brought into the forefront.

As the smugglers developed unique techniques in time, they have traditionalized this phenomenon by transferring these experiences to people around themselves, especially to their families. The most important dimension of this problem is that approaches to smuggling and banditry have proceeded together in a parallel manner.

In this paper prepared and expanded from my dissertation titled *Tobacco and Cigarette Smuggling During the Atatürk Period (1923-1938)*, smuggling, their routes, profiles of smugglers, the impact of banditry on smuggling and solution seeking to this problem have been examined.

Keywords: Tobacco, Smuggled, Border

1. SINIR KARAKOLLARININ GENEL DURUMU

Cumhuriyet döneminde sınır karakollarının yenilenmesi ve sayılarının artırılması faaliyetleri 1930'lu yılların başlarında ele alınmıştı. Kaçakçılıkla mücadelede ilk örnekler olan bu karakollarda önemli eksiklikler de dikkati çekmekteydi. Kötü bir müteahhitlik ile yapılmış, yağmurda çatısı akan, sert rüzgârda çatısı uçan, zemini toprak olduğu için sağlıklı olmayan bir görünüm sergilemekteydi. (*Umumi Müfettişler Konferansı*, s.147.)

Karakollar, sayısal olarak da ilk etapta istenilen seviyeye ulaşamamıştı. Karakol mevcutları yedi bin civarında olması gerekirken yarısına bile ulaşamamış ve sayıları üç bin civarında kalmıştı. Bu durumun en önemli nedeni bütçe yetersizlikleriydi. Karakollarda istenilen sayıya ulaşılabilmesi için bütçeden 5 milyon lira ayrılması gerekiyordu. Devletin içinde bulunduğu koşullar göz önüne alındığında ayrılacak bütçe için on yıl beklenmesi gerekmekteydi. (*Umumi Müfettişler Konferansı*, s.156.)

7-8 kişiyi geçmeyen karakol kuvvetlerinin mevcudu hastalık ve diğer nedenlerle genellikle 5-6 kişiye kadar düşüyordu. En az beş kilometreden başlayarak yirmi kilometreye kadar uzanan karakol sorumluluk bölgelerinde bu kadar az kuvvetle pusu kurmak ve devriye yapmak oldukça zordu. Bu durum eşkıya ve kaçakçı gruplarına cesaret vermekteydi. Geceleri sınırdan geçmeye çalışan eşkıya ve kaçakçı gruplarına karşı az sayıda kişiyle kurulan pusularda etkisiz olunması tek bir hat üzerinde müdafaa zorunluluğunu ortaya çıkarmıştı. Ön hattan geçmeyi başaran kaçakçı arka hatta başka bir kuvvetle karşılaşmayacağından emin olarak, geniş aralıklı ve az sayıdaki karakolların arasından

geçerek, kendisi için geniş hareket sahasında rahat olarak faaliyetlerini icra etme imkânı bulabilmekteydi. (*Umumi Müfettişler Konferansı*, s.170.)

Her ne kadar sınırların korunması için jandarma ve gümrük muhafaza kıtaları iş birliği yapmaktaysa da sınır bölgelerindeki kaçakçılık ve eşkıyalık faaliyetlerin yoğunlaştığı alanlarda gümrük muhafaza kıtalarının durumları pek de iç açıcı değildi.

2. EŞKIYALIK FAALİYETLERİ VE SINIR KAÇAKÇILIĞINA ETKİLERİ

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti bir yandan çağdaşlaşma çabalarını sürdürürken diğer taraftan da tarihsel süreçte biriken sorunlarını çözmeye çalışıyordu.

Bu sorunların en önemlilerinden birisi de hiç şüphesiz güvenlik sorunuydu. Merkezi devlet, gücünü taşrada da hissettirmek için her alanda yeni düzenlemeler yaparken, özellikle toplumsal, sosyal, kültürel ve ekonomik alanlardaki devrimlerin yanında güvenlik alanında da yeni düzenlemeler gerçekleştirilmekteydi. Kurtuluş Savaşı döneminde çıkan iç isyanlar ve asker kaçakları sorunlarının da etkisi ile artan eşkıyalık faaliyetlerine karşı yeni çözüm arayışlarına girilmişti.

Eşkıyalık faaliyetleri, devlet otoritesini kurma çabalarının yoğunlaştığı zaman ve bölgelerde kendini daha fazla hissettirmektedir³. Yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin otoritesini tanımak istemeyen gruplar, değirmen basıyor, (B.C.A., 030.10.128.923.2.3.) sınırdan geçerek posta araçlarına saldırarak soygunlar yapıyordu. (B.C.A., 030.10.128.923.2.4.) Bu soygunlar esnasında posta muhafızlarını öldürmekten bile çekinmiyorlardı. (B.C.A., 030.10.128.923.4.2-6.) Özellikle sınır güvenliğinin tam olarak sağlanamadığı bölgelerde dış etkenlerin de desteği ile otorite haline gelme arayışlarında her türlü yolu deniyorlardı.

Devletin maddi gücü ile orantılı olarak yeni oluşturulmaya çalışılan ve sınır güvenliğini sağlamada stratejik öneme sahip olan karakollar ile gümrük muhafaza müdürlükleri kaçakçılıkla mücadelede yeni devletin en temel birimlerini oluşturuyorlardı.

3. SINIR KAÇAKÇILIĞINI KOLAYLAŞTIRAN ETKENLER

Güney sınırının uzunluğu dokuz yüz kilometreye yakın, engebeli ve coğrafi şartları ulaşım için oldukça zor bir yapıya sahipti. Bu kadar uzun ve demir yolunun platosunu teşkil eden girift ve arazi yapısının dağlık olduğu bir alanda sınırın, kaçakçılığa karşı korunması oldukça zor görünmektedir. Aynı şekilde karşılıklı ticaret ilişkileri, kültürel bağları iç içe girmiş, emlak ve toprakları birbiriyle bütünleşmiş halkların, karşı karşıya

3-Eşkıyalığın sosyolojik olarak değerlendirmesi için bakınız: Eric J. Hobsbawm, *Eşkıyalar*, Avesta Yayınları, İstanbul 1997.

bulunması, sınırın Suriye ve Irak tarafına yerleşenlerin önceden yaşadıkları yerlere göre komşu yerlere yerleşmiş bulunmaları, sınırın doğal müsaadelerinin bulunması, demir yolunu işleten otoritenin sağlamış olduğu kolaylık, muhafaza tertibat ve teşkilatının önemli eksikliklerinin bulunması kaçakçılığı kolaylaştıran önemli etkenler arasında görünmekteydi. Bu şartlar içerisinde sınıra yakın bölgelerde kaçakçılık yapan guruplar eskiden tanıştıkları, ihtiyaçlarını, dillerini, girdisini, çıktısını, çeşidini, mevsimini, sürümünü iyi bildikleri bir coğrafyaya karşı kaçakçılık doğal bir seyir almaktaydı. (B.C.A., 030.10.180.244.6.11.) Bunun yanı sıra sınırda görev yapan memurların kimi zaman kaçakçılara müsamaha gösteren kimi zaman da kaçakçılarla iş birliği yapan tutumları da mücadeleyi zorlaştırmaktaydı⁴.

Bazı yerlerde ise mahalli idarelerin sorumluluklarını yerine getirmemeleri önemli bir otorite boşluğu yaratmaktaydı. Bununla birlikte kaçakçıları izleme ve takip için yeterli istihbarat araç gereçlerine sahip olunmaması da teknik yetersizlikler açısından önemli bir sorun oluşturmaktaydı. (B.C.A., 030.10.180.244.6.13.) “1918 Sayılı Kaçakçılığın Men ve Takibi Hakkında Kanun”da ön görülen kaçakçılık olaylarının ihbarının ikramiye ile ödüllendirilmesi uygulamasında, ikramiyelerin peşin olarak ödenmemesi, mahkeme sürecinin uzaması, ödemede bazı aksaklıkların yaşanması gibi etkenler kanuni düzenlemeye rağmen uygulama safhasında yeterli karşılık bulamamıştı. (B.C.A., 030.10.180.244.6.14.)

Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya'nın tespitlerine göre kaçakçılık ürün olarak en çok tütünde yapılmaktaydı. Bu durumda ise tütün üreticilerinin ürünlerine İnhisar idaresi tarafından yeterince değer verilmemesi, üreticinin ürünün düşük alınmak istenmesi en önemli etken olarak görülmekteydi. Bu gibi durumlarda üretici, tütünlerini Suriye'ye kadar götürüp satmakta karşılığında kaçak eşya getirmektedir. İl dâhilindeki kaçakçılık olaylarına bakan ihtisas mahkemelerinin kaldırılması, kaçakçılığı diğer mahkemelere sevk etmek zorunda bırakmıştı. Bu durum ise iş yükü fazla olan mahkemelere ayrıca bir iş yükü daha katmış, bu da kaçakçılara hızlı ceza verilmesini güçleştirirken, kaçakçıların zaman kazanmalarını sağlamıştı. (B.C.A., 030.10.180.245.6.)

Gümrük Muhafaza Genel Komutanı Seyfi Düzgören, Umumi Müfettişler Konferansına sunmuş olduğu ve yıllar içerisinde oluşan deneyimlerinden faydalanarak hazırlanmış olduğu raporunda “kaçakçılığı doğuran sebepler” başlığında şu önemli tespitlere yer vermişti:

Sınır kıtaları sınırın 50-60 kilometre gerisinde olduğundan ve telefon bağlantısı genellikle sınırın 5-10 kilometre içerisine kadar ulaşabildiğinden gerçekleşen küçük olaylara müdahale

4-İç işleri Bakanı Şükrü Kaya: “Bu heyeti teşkil eden amir ve memurların ve sınırla alakadar diğer kıtaların efrat ve zabitlerinden bazılarının kaçakçılığa karşı müsamahaları veyahut kaçakçılara münasebetleri hakkında işitilen rivayetler, zikredilen vakalar çok acıdır. Ahval de bu rivayetleri teyit eder bir manzara arz etmektedir. Her biri bir tahkike muhtaç ve rivayetler hakkında müspet, menfi bir hükme varacak ne zamanın ve ne de anasırın vardır. Heyetin hepsini itham doğru olmadığı gibi hepsini tenzihte hakikate mutabık olmaz.” B.C.A., 030.10.180.244.6.12.

edilememekte (*Umumi Müfettişler Konferansı*, s. 15.) ve kaçakçılığın en çok yayıldığı 750 kilometre uzunluğunda olan Payas'tan Hezilsuyu'na (Şırnak yakınlarında) kadar uzanan güney sınırlarımızın dörtte üçü hemen hemen engelsiz denecek düz ve her yerinden geçilebilir vaziyette bulunmasının sınır güvenliğinde yarattığı boşluğu kaçakçılar kendi çıkarlarına kullanabilmekteydi. Sınıra yakın iki taraf köylüleri arazilerini işletmek üzere yanlarına istedikleri kadar ameleyi alarak pasavanla⁵ sınırı rahat şekilde geçebilmeleri ve sınırı teşkil eden demiryolu istasyonlarından karşılıklı iki taraf halkının istifade hakları ve istasyonlarda yolcu, seyirci birçok halkın sarmaş dolaş karışıklığı, kaçakçılığın kontrolünü güvenlik güçleri için zorlaştırmaktaydı. Bunun yanı sıra Suriye'deki Fransa hükümetinin sınır kuvvetleri ve bunlara kumanda eden Fransız istihbarat teşkilatının Türkiye'ye karşı ekonomik, politik hedeflerini kaçakçılıkla ve kaçak yolları ile elde etmek için kaçakçılara her türlü kolaylığı sağladığı gibi teşvik etmekten de çekinmiyordu. Hatta bunun için güney vilayetlerimizden Suriye'ye çekilen Ermenileri Türkiye sınırına yakın yerlere yerleştirerek bu guruplara kaçak depo ve mağazalar açtırmakta, her türlü yardımı göstermekte, kaçak malların taşınması için kendi kamyonlarını kullanırmakta, Türk tarafının karakol, devriye, pusu gibi bilgileri için Fransız sınır kuvvetlerini kullanabilmekteydi. Kendisi için kaçakçılardan muhbir de elde etmeye çalışan Fransız otoritesi Türkiye-Suriye sınırından geçen kişilere, edindikleri bilgilerden Fransa çıkarları için askeri ve siyasi iyi haber getirirse bu kaçakçılara Fransız kuvvetleri tarafından para almadan kaçak verilmesini sağlamaktaydı.

Kaçakçılığı kolaylaştıran bir diğer etkense Güney demiryollarındaki uygulamalardı. Burada trenlere Türklerle karışık binen Suriyeliler transit yolcu kabul edilerek üzerleri ve eşyaları aranmamaktaydı. Bu şekilde günlük geçişlerde çok ciddi rakamlara ulaşan kaçak mallar geçirilmekteydi. Kaçakçılık için ekonomik yapı ve politikalar da önemli bir yere sahipti. Güney ve doğu vilayetlerinde yerli mallarını satacak mağaza ve depoların açılmamış olması ve yerli mallarını bu bölgeye getirip satmak girişiminin İstanbul, İzmir, Mersin'de bulunan kuruluşları ve sermayeleri yeterli olmayan sanayicilerden beklenilmesi ve karşılanamamış olması olumsuz olarak etkilemekteydi.

Taraflar arasındaki ticaretin gelişmesinde kültürel yakınlığın önemli bir etkisi vardı. Yerli fabrikalarımızda yapılan kumaşlara verilecek renk ve desenlerin bölge halkının asırlardan beri alıştığı renk ve şekillerden bambaşka olması, Ermenileri Türk tarafına ürün satma konusunda uzmanlaşma derecesine ulaştırmıştı. Çoğu illerde kadın ve erkekler sevdiği renk ve desenlere göre kaçak mal sipariş etmeye başlamıştı. Güney ve batı bölgelerinde üretilen ve piyasaya sürülen malların Ermeni kaçak depolarında çok ucuza satılması, "1918 Sayılı Kaçakçılığın Men ve Takibi Hakkında Kanunu"⁶ndaki bazı maddelerin perakende kaçakçılığa yol açması, altı aydan başlayan hapis cezalarının, kendisini kış süresince barındırıp yedirecek bir çatı arayan fakir ve barınma sorunu yaşayan kaçakçılar için caydırıcı olmaması, Gümrüklere teslim edilen kaçak malların, kaçakçılığın yaşandığı gümrüklerde, gümrük resmi eklenmeden ucuza satışa çıkarılması, bu kaçak malları satın

5-Türk Dil Kurumu, **Pasavan**: "Sınırdış olan ülkelerin sınır bölgeleri içinde oturan kendi vatandaşlarına komşu bölge sınırları içinde kısa süreli dolaşmalarını sağlamak üzere verdiği belge"

alan kaçakçıların, ellerine geçirdikleri satış vesikalarını kullanarak getirdikleri kaçak malları ülkeye rahatça sokabilmeleri de önemli bir sorun oluşturmaktaydı.

Hem sınırın güvenliğini hem de kaçakçılıkla mücadeleden sorumlu olan gümrük muhafaza kuvvetlerinin sayısal olarak yeterli olmamasından kaçakçılar cesaret bulmakta, rahat şekilde sınırdan geçebilmekteydi. Bu durumda sınırdan ayrılan kaçakçıların günlerce iç bölgelere serbestçe girişlerine engel olacak kuvvetlere rastlamamaları da etkiliydi.

Kaçakçılıkla mücadeledeki önemli unsurlardan biri de halk desteğinin sağlanmasıydı. Ancak bu desteğin sağlanamadığı kimi yerlerde kaçakçılıkla ünlenen kişiler, köylerinden atı ve silahı ile ayrılıp günlerce haftalarca dönmemelerine, Suriye topraklarına geçtikleri bilinmelerine rağmen, zamanında kolluk kuvvetlerine bildirmeyen köy ihtiyar heyetlerine karşı bir yaptırım uygulanmamaktaydı.

Kaçakçılar için oluşan bu rahat ortamın ortadan kaldırılması için sınır yakınlarında ve iç bölgelerde kaçakçılara kılavuzluk, yataklık ettiğiinden şüphe edilen köylerin ara sıra baskın tarzında aramaya tabi tutularak, kaçak mal alımının tehlikeli vaziyete sokulması gibi temel çözüm önlemlerin de bile bazı idare amirleri çekingen davranabilmekteydi. Oluşan bu ortam kaçakçılık için fiziki şartları kendiliğinden yaratmaktaydı. (*Umumi Müfettişler Konferansı*, s. 165-167.)

4. KAÇAKÇILIK YÖNTEMLERİ

Türkiye'de sınır kaçakçılığında en önemli noktalardan birini güney sınırimız oluşturmaktadır. Güney sınırlarımızdan giren kaçak eşyanın toplandığı en önemli merkezlerin başında ise Halep gelmektedir. Halep'e gelen kaçak eşya ile bir kısmı da Halep'te üretilen eşyalar, sınır üzerindeki şubeler ve şebekeler aracılığıyla Türkiye içerisine taşınmaktaydı. Bu şekilde ülkeye giren kaçak mallar; Siirt, Muş gibi Türkiye'nin güneydoğu vilayetlerinin Halep'in ekonomik etkisine girmesine sebep olmuştu. Halep'in bölgede etkili olmasında, kaçakçıların eski ticari alışkanlıkları, sınırın diğer tarafındaki tüccarlarla tanışıklıkları ve bu durumun zamanla yarattığı ticari güven yatıyordu. Kaçakçılıkla birlikte Halep'te gelişen ticaret buradaki tüccarların mali durumunu da güçlendirmişti. Halep merkezinden başlayan sınır kaçakçılığı Samsun'a kadar uzanmaktaydı⁶.

Halep, Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra kuzey ve doğu hinterlandını kaybetmesine karşın uğradığı zararı, kaçak ihracat sayesinde telafi etmiş hatta eskisinden daha geniş bir ticaret ve sermaye merkezi haline gelmişti. (*B.C.A.*, 030.10.180.244.6.1.) Halep, Türkiye'ye de olan kaçak ihracatını aynı şube ve şebekelerle yapmaktaydı. Bu şubeler, Cizre'den itibaren Payas'a kadar sınır üzerinde ve demiryolu hattının geçtiği köy ve kasabalara yerleşmişti. Bu grupların çoğunluğunu Ermeniler, kısmen de Suriyeli tüccarlar oluşturmaktaydı. Sayıları az olmasına karşın kaçakçılık amacıyla Türk vatandaşlarından

6-Kaçak sigara kâğıtları Karadeniz sahillerine kadar ulaşmaktaydı. *B.C.A.*, 030.10.180.243.21.

da Halep'e gidip yerleşenler bulunuyordu.

Kaçakçılar sınırdan geçmek için kabileler tertip ederek gerek dağınık gerek toplu olarak, yirmi kişiden elli kişiye kadar silahlı grupların korumasında mallarını depo ve pazar yerlerine götürmekteydi. Bu şekilde yapılan kaçakçılık Trabzon, Samsun, Sivas ve Erzurum gibi uç vilayetlere kadar uzanıyordu. Bu kabileler vilayetlerinin isimleriyle Erzurum, Sivas, Malatya kabileleri gibi unvanlar almaktaydı. (B.C.A., 030.10.180.244.6.4.)

Kaçak eşyayı sınır dışında ilk alan ve sevk edenlerden son satıcıya kadar değişim ve sevke aracı olanların işlemleri bölge ve eşyaya göre değişmekle birlikte mal bedelinin en az yüzde ellilik kısmı kredi ile karşılanmaktaydı. Suriye'den malı ilk satan kişi, malın yakalanma riski ve kaçakçıya yaptığı yardımı da düşünerek Suriye'deki serbest satıştan yüzde elli fazla fiyatla malını satmakta, kalanını ise krediye bağlamaktaydı. Bu hesaba göre; sınır ötesindeki kaçak malın fiyat farkı ve kredi sayesinde tüccar, kaçakçının yakalanma riskini en aza indirerek olası zararını da minimize etmeye çalışıyordu.

Kaçakçılar, pusularda yakalanmamak için yıllar içerisinde birçok yöntem geliştirmişlerdi. Bölgenin iyi şekilde bilinmesi gerekmektedir. Bu amaçla nakliyecilerini, bölgeyi yakından tanıyan ve eskiden kullandıkları kiracı ve sürücülerinden seçmişlerdi. Kaçakçı grupları mallarını kendileri sattıkları gibi, sipariş üzerine de mal getirebilmekteydi. Bu gibi durumlarda siparişi veren kişi kaçakçılığı yapacak kabile başkanına para ve siparişlerinin bulunduğu mektubu veriyordu. Daha sonra kabile, hayvanlarını sınıra yakın köylere bırakarak küçük gruplar halinde sınırı geçiyordu. Dört-beş gün süren bu keşifler sonrasında sınıra yakın yerlerde kurulan kaçak depo ve köylerinden istenilen malları alınıyordu. Kimi zaman kamyonla kimi zaman da hayvanlarına ortalama kırkar kilo yük yükleyerek dönüşe geçiliyordu. Sınırdan geçme esnasında bıraktıkları gözcülerin de yardımıyla jandarma ve muhafaza kıtalarının pusu yerlerini öğrenmeye çalışıyordu. Dönüş esnasında önde boş bir deve ile iki silahlı adam, 700 metre gerilerinde de kaçak mallarının bulunduğu kabile ilerliyordu. Kaçakçıların pusuya düşmeleri durumunda önde boş deve ile ilerleyen öncüler ateş ederek zaman kazanmaya çalışırken kaçak malların bulunduğu arkadaki kabile pusuyu anlayarak kaçıyorlardı. Pusu esnasında sınırı geçebilen grubun mallarının kârı ile yakalanan olursa onların zararı karşılanıyordu. (Gümrük Muhafaza Genel Komutanı Seyfi Düzgören'in raporundan, *Umumi Müfettişler Konferansında görüşülen ve Dâhiliye Vekâletini ilgilendiren işlere dair toplantı zabıtları ile rapor ve hulasası*, Başvekâlet Matbaası, Ankara 1937, s.208.)

Kaçakçı, kaçağa yardımcı olan ve kaçağı satan arasındaki yardımlaşma ve çıkar ilişkisi birbirlerine kredi sağlamaya kadar ulaşmaktaydı. Bu durum çıkar grupları arasında iş birliğinin yarattığı bir güven duygusu da oluşturmaktaydı. Bu şekilde gümrüklü ticarete hâkim olan rekabet rejimi yerine kaçakçılıkta iş birliği alıyordu. Bu dayanışma ve güven o kadar kuvvetli duruma gelmişti ki Halep veya Müslimiye'ye mektup yazılarak adrese kaçak mal getirilmekte olduğu rivayet ediliyordu. Bu durumun rivayet olduğu kabul edilse bile kaçakçılık örgütlenmesinin gücünü göstermesi açısından önemli bir örnekti.

Kaçak eşya ülkeye girdikten sonra cinslerine göre ayrı ayrı özel şartlar içinde piyasa sürülmekteydi. (B.C.A., 030.10.180.244.6.7.) Örneğin; şeker önce dağınık olarak az miktarda depo edilmekte, şehirlere getirildikten sonrada aynı şekilde piyasaya parça parça çıkarılmaktaydı. Bu şekilde pazar yerleri adeta köylere kadar uzanmıştı. Bu geniş dağıtım ağı sayesinde küçük dükkân sahipleri ihtiyaçlarını temin ederek satmakta, kimi zamansa müşterilerinin evlerine kadar götürmekteydi. (B.C.A., 030.10.180.244.6.8.)

Kaçakçılığın sınır ötesinde geniş bir alana yayılması bu bölgelerde kısa zamanda kaçakçılıkla ortaya yeni yerleşimler çıkarmıştı. Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı öncesinde üçer beşer damlı köylerden ibaret olan yerler üç-beş yüz haneli kasabalar halini almıştı. Birçokları kaza ve nahiye merkezi olan daha ziyade kaçakçılıkla geçinen büyük kaçakçı noktaları üç-dört sene içerisinde oluşmuştu. Bunun açık örneği; 1930 yılında üç haneli Adivar Köyü'nün 1932 yılında seksen mağaza ve dükkânlı iki yüz haneli yerleşim yeri haline gelmesiydi. Yine daha önce terk edilmiş birkaç haneli çiftlik olan Kamışlı'nın dört yüz mağaza ve dükkân olmak üzere dokuz yüz binalı yerleşim yeri haline gelmesiydi. Resulayn'nın üç dükkânlı ve birkaç evli köy iken üç yüz elli mağaza ve dükkânlı yerleşim yeri haline gelmesi, aynı şekilde dükkânsız ve birkaç evli bir köy iken Arappınarı'nın da üç yüz mağaza ve dükkânlı birer kasaba halini alması önemli örnekleriydi. Bu kasaba ve köylerin önemli özelliği ise evden ziyade depo ve ticarethanelerinin daha yaygın bulunmasıydı. Örneğin; Kilis'in karşısındaki üç evli bir köy olan Şimenrinde yedi eşya deposu bulunmaktaydı⁷.

Kaçakçılık için kullanılan yöntemler içerisinde önemli yer tutan uygulamalardan birisi de tren hatlarının ulaşım imkânlarını kullanmaktı. Bu yöntemle trenle yolculuk yapan kişiler kaçakçılık mallarını yanlarında, çantalarında saklayarak tren hattı güzergâhında nakil yapabilmekteydi. Bu tür kaçakçılığın yapıldığı en önemli merkezler arasında Müslimiye gelmekteydi.

Diğer bir kaçakçılık yöntemi de sınır komşuları ile yapılan ikili anlaşmalar dâhilinde özel izinle iki taraf topraklarında çalışmaya giden köylülerdi. Sınırın iki tarafında çift ve orak zamanlarında günde beş bin kişinin gelip gittiği tahmin edilmekteydi. Her köylünün kuşağında, heybesinde bir miktar kaçak eşya getirmesi durumunda bu yöntemle önemli miktarlara ulaşabilen kaçakçılık yapılabilmekteydi⁸. Bu tür kaçakçılığın en yoğun olarak yapıldığı bölge Kilis civarıydı. Buna en büyük kanıtta Cizre, Nusaybin, Resulayn, Suruç, Carablus, Birecik, Kilis ve Payas gibi sınıra yakın kasabalarda, gümrüğe verilerek getirilmiş tekeli (inhisar) maddelerinin gümrüklerde bulunmamasıydı. (B.C.A., 030.10.180.244.6.3.)

Kaçakçılık kimi zamansa yasal damga altında kamyonlarla yapılmaktaydı. Örneğin; Halep'e, Zor'a götürülecek Türk malı ile yükletilen ve üzeri gümrükçe mühürlenilen

7-Dâhiliye Nezaretinin tespitine göre bu depo ve mağazaları işletenlerin önemli bir kısmı Ermeni ve Süryanilerdi. B.C.A., 030.10.180.244.6.2.

8-Karşılıklı geçişler esnasında perakende şeklin taşıyan kaçak mallar Emniyet raporlarına da yansımıştı. "Suriye'deki arazi ile alakası olan köylülerin karşıya geçtiklerinde Suriye tarafından küçük parçalar halinde kaçakçılık malları nakletmekte oldukları vakidir" B.C.A., 030.10.180.243.21.

kamyon, sınırın dışında mühürü bozulmadan kaçak eşya ile doldurularak ya da yük değiştirdikten sonra sahte mühürle mühürlenerek satılmamış gibi tekrar çıkış yerine gelerek buradan dağıtım yapılmaktaydı. Genellikle mühürlenmiş çuval ve sandıklar sınırı geçmek zahmetine bile gerek duymadan boşaltılarak kaçak eşya ile doldurulmakta ve serbestçe şehirlere sokulmaktaydı. (B.C.A., 030.10.180.244.6.4.) Benzer bir şekilde yükleme senedinde sahtecilik yapılarak sahillerimizde kayıklar ve motorlar da kaçak mal nakli yapabilmekteydi. (B.C.A., 030.10.180.244.6.5.)

Sınırın açık ve kontrolün zayıf olduğu yerlerden geçirilen kaçak mallar köylere ve şehirlere kadar götürülmekteydi. Bu tür kaçakçılık sınırın hemen her noktasında yapılmaktaydı. (B.C.A., 030.10.180.244.6.3.) Kaçakçılık şebekeleri Halep'ten trenlerle getirilen kaçak malları Ankara'ya (Akşam, 29 Kasım 1931.) buradan da aynı hat üzerinden Haydarpaşa'ya kadar ulaştırmaktaydı. (Akşam, 25 Mart 1931.)

5. KAÇAKÇILARLA YAŞANAN ÇATIŞMALAR

Kaçakçılar, gerek dağlık arazideki geçişleri esnasında pusuya düşmeleri durumunda, gerekse şehir içindeki dağıtımlarında yakalanma ihtimalleri ortaya çıktığında kolluk güçleri ile çatışmaktan kaçınmamıştı. Çeşitli tarih ve yerlerdeki kaçakçılar ile yaşanan bazı çatışmalara bakmak gerekirse:

19 Eylül 1931 tarihinde Diyarbakır'ın Mermer nahiyesinin Kunokeş Köyü'nde kaçakçılarla köy bekçileri arasında meydana gelen çatışmada kaçakçılardan 8 ve milislerden de 2 kişi yaralanmış ve kaçak mallarına el koyulmuştu (B.C.A., 030.10.180.244.3.), 3 Haziran 1930'da Şehsulı mevkiinde sınırı geçen 20'den fazla kaçakçı ile Çiki takımı⁹ arasında meydana gelen çatışmada kaçakçılar İran'a çekilmişlerdi. Çatışmada bir askerimiz şehit düşmüştü (B.C.A.,030.10.128.917.43.); Güyan Muhafaza bölgesine yapılan ihbar üzerine 4 Nisan 1936 günü saat 21'de Sekerek Köyü'nün Beyaz Meydan köprüleri arasındaki Geligor mevkiinde rastlanan Erüh kazasının Karisan Aşireti'nden 20 silahlı, 10 silahsız kaçakçılarla yapılan dört çarpışma neticesinde Kilaban mevkiinde muhafaza memuru 1436 sayılı Kazım, sağ kolunun üst kısmından beş santim en ve üç santim derinliğinde ağır yaralanmıştı. Sekerek Köyü'nde misafir olup muhafaza memurlarına yardıma koşan Ziravik Köyü'nden Yusuf oğlu Ali de sağ ayağı incik kemiğinden tehlikeli surette yaralanmıştı. Çatışma esnasında kaçakçılardan üçü ağır yaralanmış ve diğer kaçakçılar katır yüklerini bırakarak yaralıları kaçırmışlardı. Çarpışma ve kaçağı tutanlar muhafaza muntika memurları ise 1382 Hayri, muhafaza memuru 1436 Kazım, 1404 Kemal, 1420 Alâeddin, 1418 Osman, 2410 Cemal, 1380 Salih, 1343 Murat, 1423 Abdurrahman, 2580 İbrahim. 1387 Zülfikar'dı (B.C.A.,030.10.105.685.9.); 12 Haziran 1937 günü bir tahkikat işi için Bemrin, Vahsit, Telkabin ve Kasrik köyleri ihtiyar heyetlerini kazaya çağdırtmak üzere Silopi Jandarma Karakolu askerlerinden Sökeli Mehmet oğlu Mustafa ve Bekçi Nuri'den

9-Karakolun ismidir.

oluşan iki kişilik bir devriyenin hareket ettirilmişti. Yolda devriye komutanı beraberindeki bekleme geceleyn Kasrik Köyü'nde buluşmak üzere Bemrin Köyü'ne göndermiş ve kendisi de yalnız olarak diğer köylere uğradıktan sonra Kasrik Köyü'ne giderken Vahsit Köyü'nün üç kilometre batısında 50 kişilik birçok yüklü hayvanlardan oluşan bir kaçakçı kafilesine rastlamıştı. Kaçakçılar jandarmamızı fark ederek rehin almış ve silahına da el konularak 10 dakika kadar yanlarında götürmüşlerdi. Grup ilerlerken Telkabin Gümrük Muhafaza Memurlarından üç kişi tarafından kurulan pusuya düşmüştü. 10 dakika kadar devam eden çarpışma neticesinde kaçakçılardan birisi ölmüş, kabile reisi yaralanmış ve diğer kaçakçılar kaçmayı başarmışlardı. Bu kargaşadan istifade rehin olan Jandarmamız da kurtarılmıştı. Fakat silah ve cephanesinin kaçakçılar tarafından götürülmüştü. Takiplerine Cizre Jandarma Komutanı Yüzbaşı Sabri görevlendirilmişti. Yapılan incelemede kaçakçıların Irak'ın Bakılma Köyü'nden isimleri tespit edilen 37 kişi olduğu anlaşılmış ve bunlardan bir kısmı Irak hükümeti tarafından yakalanarak tutuklanmıştı. Jandarmalardan Mustafaya ait silah da bulunarak iade edilmişti. (B.C.A., 030.10.180.245.8.) 2 Kasım 1934'de İslahiye kazası mıntikasında güneyden sınırı geçeceği haber alınan Elbistanlı 9 kişilik bir kaçakçı kafilesinin takibi için görevlendirilen İslahiye jandarma müfrezesi ile kaçakçılar arasında çıkan çatışmada 3 kaçakçı ile 10 torba kaçak sigara kağıdı, çeşitli kaçak eşya ve kaçakçılar ele edilmişti. (B.C.A., 030.10.180.244.17.) 15/16 Aralık 1931 gecesi güneyden sınırı geçmek isteyen kaçakçı kafilesi ile muhafaza memurları arasında çatışma çıkmış, alınan önlemler sayesinde Hakkari vilayetinin Çal bölgesinde 18, Merkezde 13, Beytüşşebap bölgesinde 4 hayvan yükü kaçak eşya yakalanmıştı. (Akşam, 25 Aralık 1931.) 7 Mart 1932'de Kilis bölgesinde sınır köylerinde bulunan bazı kaçakçılar korku yüzünden mevcut eşyayı gece vakti sokaklara atmak zorunda kalmıştı. Dörtöl kazasının Gözlüdere Köyü'nden Halil oğlu Mehmet Duran, Suriye'den Türkiye'ye geçerken dur ihtiarına uymamış ateş edilerek etkisiz hale getirilmişti. (Akşam, 17 Mart 1932.) 10 Nisan 1932'de Suriye sınırından sızan kaçakçılar sınırdan geçerken pusuya düştüklerinde muhafaza memurları ile çatışmaya başlamıştı. Birecik ile Suruç kazaları arasında Fırat nehrine doğru geçmekte olan büyük bir kaçakçı kafilesi ile gümrük muhafaza memurları arasında önemli bir çarpışma meydana gelmişti. Çatışma sonrasında kaçakçılardan beş kişi yakalanmış, üç kişi öldürülmüş, bir gümrük muhafaza memuru da şehit olmuştu. Çatışma sonrasında 66 çuval kaçak mal, 23 mekkâre hayvanı ele geçirilmişti. (Akşam, 12 Nisan 1932.) 24 Mayıs 1932'de kaçakçılarla ile Dörtöl'de çatışma yaşanmış çatışmada önemli zayıat verdirilmiş olmasına rağmen çatışma gece meydana geldiği için kaçakçılar ölenleri de yanlarında götürdüklerinden net sayı belirlenememişti. Çatışma esnasında muhafaza memurlarından Antalyalı Mehmet Efendi şehit olurken, Kastamonulu Recep Efendi bacağından yaralanmıştı. Olay öğrenilir öğrenilmez vali Ziya, Cumhuriyet Savcısı Nejat, Jandarma Alay Komutanı Tahsin ve Doktor Şakir Bey derhal olay mahalline hareket etmişti. (Akşam, 26 Mayıs 1932.) 24 Ağustos 1932 İslahiye'nin dağlık bölgesinde sınırdan Türkiye'ye geçiş olduğu haberini alan gümrük muhafaza memurları Kırkpınar deresinde kaçakçıları pusuya düşürmüştü. Havanın kararması ile kaçma imkânı bulmuşlardı. Kaçakçılar ölen arkadaşlarının kimliği belirlenmesin diye de kafasını keserek yanlarında götürmüşlerdi. Yapılan tahkikat sonrasında bu kişinin Gaziantep Kürttepe Mahallesi'nden Kel İsmail oğlu Musa olduğu anlaşılmıştı. (Akşam, 26 Ağustos 1932.) 27 Eylül 1932 Salı günü Derik kazası bölgesindeki kaçakçıların güneyden sınırı geçmeye çalıştıkları haberi alınmıştı. Resülayn Gümrük

Muhafaza Bölüğü takibe başlamış ve Selmi nahiyesi güneyinde kaçakçılara rastlanmıştı.

Yapılan çatışma sonrasında 8 kaçakçı, 12 eşek, 1 katır, 2 deve ele geçirilmişti. (*Akşam*, 5 Ekim 1932.) Güney sınırında 13-14 Eylül 1932 tarihlerinde kaçakçılar üç yerde pusuya düşürülmüştü. Çıkan çatışmada üç sağ, bir ölü, üç ağır yaralı olmak üzere yedi kaçakçı ve 6 deve, 27 merkep, 2 at ele geçirilmişti. Sadece Eylül ayı içerisinde 63 beygir, 6 deve, 41 merkep yakalanmıştı. (*Akşam*, 19 Eylül 1932.) 22 Ekim 1932 gecesi güneyde sınırı geçen kaçakçılar Resulayn kuzeyinde kaçakçılarla iki saat süren çatışma sonrasında muhafaza kıtasından bir memur şehit olurken, bir kaçakçı yaralı olarak ele geçirilmişti. (*Akşam*, 26 Ekim 1932.) 5 Aralık 1932 sabaha karşı bir kaçakçı çetesi Gaziantep Değirmen civarından geçerken jandarma ile çatışmaya girmişti. Nizip yoluna doğru kaçmaya çalışan kaçakçılardan Arıllıtlı oğlu Durdu ve Osman oğlu Hüseyin yakalanmıştı. (*Akşam*, 7 Aralık 1932.) 13 Aralık 1932 günü güneyden gelmekte olan on beş kişilik bir kaçakçı kafilesi Palu kazasının Göçbayırı mevkiinde pusuya düşürülmüş ve jandarmayla çatışmaya başlamıştı. Bu çarpışmada kaçakçılardan Ohi nahiyesinin Yüzevler Köyü'nden Ahmet oğlu Ali ile Varto kazasının Haşhaşık Köyü'nden Halil ölmüş, Saraçor Köyü'nden Resul Ağa oğlu Eşref yaralanmış ve dört kaçakçı ise sağ olarak ele geçirilmişti. (*Akşam*, 23 Aralık 1932.)

Kaçakçılarla bu dönemde yaşanan yüzlerce çatışma olayından sadece bazılarının aktarıldığı yukarıdaki örneklerin seçiminde, kaçakçılıkla mücadelede inceleme dönemimizin esasını oluşturan 1932 yılında hazırlanan 1918 sayılı kanunun hazırlandığı ortamı yansıtması açısından ağırlıklı olarak bu tarihteki bazı olaylar seçilmiştir. Sınırlı bir dönem ve sayıda seçilen örneklerde göstermektedir ki kaçakçılıkla mücadelenin silahlı önlem boyutu da önemli bir yer tutmaktadır. Bu maksatla ekonomik, sosyal, kültürel çözüm arayışlarının yanında askeri çözüm de göz ardı edilmemişti.

6. KAÇAKÇILIK GÜZERGÂHLARI

Gümrük Muhafaza ve jandarma kıtalarının kaçakçılıkla mücadelede deneyimleri giderek artmış¹⁰, kaçakçıların geçiş noktaları, depoları, satış yerleri tam olarak tespit edilebilmişti. Geçiş noktaları incelendiğinde sınır kaçakçılığının yoğun olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da olduğu dikkat çekmektedir. Bu durumda bölgenin arazi yapısı, sınır uzunluğu, güvenlikle ilgili temel sorunlar, ekonomik uğraş alanları gibi etkenler ön plana çıkmaktadır. Bu dönem tespit edilen önemli kaçakçılık güzergâhları ise şu şekildedir:

Zaho ve Alvar kaçakçılık deposundan alınan mallar Pervari ovasından Van'a, Siirt üzerinden Bingöl'e ve Erzurum'a geliyordu. Yine aynı güzergâh üzerinden Garzan, Silvan ve Diyarbakır'a kadar ulaşabiliyordu. Bölgedeki önemli kaçakçılık depolarından Akçakale geniş bir sahaya mal sağlıyordu. Buradan alınan mallar Diyarbakır, Derik, Viranşehir,

10-Gümrük Muhafaza Müdürü Seyfi Düzgören: "İlk sene hilelerini kaçak konaklarını bilemiyorduk. Uzun tecrübelerle her bir kafilenin hangi yerleri takiben gittiklerini ve dönüşlerini tamamen tespit ettik." *Umumi Müfettişler Toplantısı*, s.143.

Siverek ve Fırat'ın geçitlerinden aşarak Elazığ, Osmaniye, Çermik, Pütürge üzerinden Kâhta'ya geliyordu. Ağapınar deposu Urfa'ya; Akça Kalédeki depo; Adıyaman, Hilvan, Kâhta ve Pütürge'ye; Arappınar'ın batısındaki Cerablus kısmen Malatya ve yoğun olarak ta Elbistan, Göksu, Pazarcık'a; Çak deposu Gaziantep, Belveran, Elbistan'a; Azer deposu Maraş, Malatya, Maraş'a Karataş'ın Meydan-ı Ekbez deposu; Bağcı, Fevzipaşa, Pınarbaşı ve Feke üzerinden Kayseri'ye; Payas deposu Osmaniye, Ceyhan, Develi'den Kayseri'ye kadar ulaşmaktaydı. (*Umumi Müfettişler Konferansı*, s.140.)

Kaçakçılık için Suriye ve Irak sınırına depolar kurulmakta ve kaçakçılar bu depolardan sağladıkları malları Türkiye içerisinde İstanbul'a kadar ulaştırabilmekteydi. Sınıra yakın yerlerde kurulan, Türkiye dışındaki kaçakçılık merkezleri ise şu şekildeydi:

a.Irak sınırından (İmadiye) ve batı bölgesinden giren kaçakçılar Çal'ın batısı ile Uludere bölgesinden Hakkari ve Beytüşşebap istikametlerine; Zaho bölgesinden giriş yapanlar yine Uludere üzerinden Beytüşşebap-Çatak-Van istikametlerine kadar yayılmaktaydı.

b.Suriye sınırı Andıvar'dan giren kaçakçılar Silopi, Bepin (Silopi yakınlarında bir köy) ve Cizre üzerinden bir kol ile Pervari-Van ve diğer kol ile Siirt-Bitlis-Muş-Silvan-Diyarbakır ve daha kuzey bölgelere sızılmaktaydı.

c.Amudé'den çıkan kaçakçılar, bir koldan Bismil üzerinden Savur ve kuzeyine, diğer koldan Mardin ve Diyarbakır istikametlerine gelmekteydi.

d.Suriye/Derbesiye'den alınan mallar Mardin-Kızıltepe-Derik üzerinden Diyarbakır istikametine ulaşmaktaydı.

e.Suriye Telhamut'tan alınan mallar, birkaç koldan Diyarbakır, Siverek bölgesine ve daha kuzeyde Osmaniye-Çapakçur-Elazığ bölgelerine ulaşmaktaydı.

f.Suriye Cerablus deposundan alınan mallar, bir kol ile Fırat'ın Kızılın geçidinden Besni yolu ile Malatya, diğer bir kol ile Nizip ve Batı Pazarcık'a oradan Elbistan istikametine ve üçüncü bir kolla Nizip'in batısından Gaziantep bölgesine ulaşmaktaydı. (*Umumi Müfettişler Konferansı*, s.164.)

g.Azez deposundan alınan mallar bir kol ile Kilis kazasına ve doğusundan Gaziantep'e buradan Maraş üzerine diğer bir kol ile Kilis batısından Maraş istikametine gitmekteydi.

h.Meydan-ı Ekbez deposundan mallar İslahiye'ye doğusundan Maraş üzerine Göksun yolu ile Pınarbaşı-Şarkışla üzerinden Sivas'a ve Göksun ile batısından Kayseri istikametine dağıılmaktaydı.

ı.Kırıkhan ve İskenderun depolarından alınan mallar da Hassa batısındaki dağlık bölgeden dağ yolları ile Osmaniye ve kısmen Ceyhan mntıklarından bir kol ile Kayseri ve diğer bir kol ile Adana bölgesine yayılmaktaydı.

İran sınırından diğer bölgelere göre daha az giriş yapılmaktaydı. Bu sınırdan önemli geçişler ise Kotor (Kotur) ve güneyinden Gevar, (Yüksekova) Hakkâri üzerinden yapılarak, kaçak mallar Hoşap üzerinden Van'a getirilmekteydi. (*Umumi Müfettişler Konferansı*, s.165.)

7. İÇİŞLERİ BAKANI ŞÜKRÜ KAYA'NIN KAÇAKÇILIĞA ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Atatürk döneminin önemli İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın doğu vilayetlerine yaptığı ziyaret¹¹ sonrasında hazırlanmış olduğu kaçakçılık raporunun sonuç bölümünde, sorunun çözümüne dair dikkat çekici öneriler yer almaktaydı.

Bu öneriler arasında istihbaratın sağlanması önemli bir yere sahipti. İstihbarat konusunun öne çıkmasında ziyaretler esnasında istihbarat sayesinde elde edilen sonuçlar etkili olmuştu¹². Bu nedenle de ziyaret sonrasında hazırladığı raporunda “*Kara ve deniz sınırlarının maliye vekâletine bağlanarak, istihbarat araçları ile eksikleri tamamlanmış bir hale getirilmesi*” önerisini sunmuştu. Bu doğrultudaki önemli adımlardan birisi ziyaretten sekiz yıl sonra Hatay'da yapılması kararlaştırılmıştı. Hatay'a komşu olan bölgelerden Hatay'a yapılacak kaçakçılığı engellemek için Antakya İstihbarat Amirliği'ne bağlanmak üzere birer “*yuvabaşı*” olarak tabir edilen istihbarat merkezleri kurulması kararlaştırılmıştı. Bu amaçla bir tane İskenderun'da, iki tane Suriye'de, bir tane Lazkiye sınırı karşısında olmak üzere 4 tane sınıra yakın istihbarat noktası kurulmuştu. Bu istihbarat ağının Türkiye içerisinde de uzantılarını sağlamak için 9 tane de yerli istihbarat noktası oluşturulmuştu. Ayrıca Antakya'da istihbarat ağını kurmaya memur edilen Cemil Ülgen'e yardımcı olması için Gümrük Muhafaza mürettebatı yaya memurlarından 2559 sicil numaralı Medet Lobut ile 493 sicil numaralı Hüseyin Yüksel görevlendirilmişti. (*B.C.A.*, 030.180.102.124.61.4.)

Şükrü Kaya'nın raporundaki diğer çözüm önerileri ise ana hatlarıyla şunlardı:

İç bölgelerdeki takibin kır ve köylerde jandarmaya, polis teşkilatı olan yerlerde polise bırakmak, kaymakam ve valileri kaçakçılık konusunda yasalar dâhilinde sorumlu hale getirmek, kaçak arama usullerinin basitleştirilerek, mülkiye ve zabıta amirlerine araştırma yetkisi vermek, kaçakçılıkla ilgili suçluların, tutuklu olarak yargılanmasının sağlamak, kaçakçılığa ait mahkeme usullerinin basitleştirilerek mahkeme sürelerinin kısaltılmasını sağlamak, Kaçakçılığa ait nakliye vasıtalarına el koymak, (*B.C.A.*, 030.10.180.244.6.23.) kaçakçılığı ve kaçakçılığa yardım etmeyi sanat haline getirmiş kişileri¹³, kaçakçılık

11-İçişleri Bakanının ziyareti Kasım-Aralık 1931 tarihlerini kapsamaktaydı.

12-İç İşleri Bakanı Şükrü Kaya “Şark vilayetlerinde bazı kasaba ve şehirlerde haberciler vasıtası ile yerleri tespit edilen bazı kaçak depo ve satış yerleri bastırılarak bir hayli kaçak eşya ele geçirildi. Vilayetlerde iyi haberciler temin ederek bunlar vasıtası ile şehir ve kasaba merkezlerinde, köylerde kaçak gizleme ve satış yerlerini tespit ederek sık sık baskınlar yapsın” *B.C.A.*, 030.10.116.80.81.8.

13-Bu konuda Şükrü Bey'in raporundan iki yıl önce önemli bir uygulamaya başlanmıştı. Milli Eğitim Bakanlığının gönderdiği genelgeye ilkokul öğretmenleri kaçakçılığa karşı buldukları bölgelerde halkı bilinçlendireceklerdi. *Akşam*, 1 Ocak 1929.

yaptıkları alanlardan başka bölgelere göndermek¹⁴, gümrük beyannamelerini, dükkân ve mağazaların mevcut mallarının listelerini düzenli şekilde kontrol etmek, ayak satıcıları, bohçacı gibi seyyar satıcıların kimliklerini tespit ederek kontrol altına almak, şehirlerarasında iş yapan kamyon ve otomobil şoförlerini kayıt altına alarak, kaçakçılık mallarının taşınmasında, otomobil ve kamyonların kullanılması durumunda her kime ait olursa olsun el koymak, mahalli ticaret odalarını, çarşı ve pazardaki kaçak eşyaların aranması ve bulunması ile sorumlu tutmak, kaçağı ihbar edenlere ikramiyelerinin peşin olarak ödenmesini sağlamak¹⁵, kaçakçılıktan el koyulan malların, satılmasını ve korunmasını belirli düzen içerisinde gerçekleştirmek, Sınır üzerindeki pasavan ve pasaport alan kişilerin kaçakçılık yapmalarına engel olacak önlemler olarak, sınırın diğer tarafıyla ticari ilişkileri olanları kontrol altına almak, sınır üzerindeki tren ulaşımını daha güvenli hale getirmek için Suriye tarafından yolcu alımına dair daha geniş bilgilere ulaşmaktı. (B.C.A., 030.10.180.244.6.24.)

Ancak bu önlemlerin raporlardaki kararlı “ivedi yapılması” yaklaşımlarına rağmen kısa vadede yapılamadığı anlaşılmaktadır.

8. GÜMRÜK MUHAFAZA GENEL KOMUTANI GENERAL SEYFİ DÜZGÖREN’İN KAÇAKÇILIĞA KARŞI ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Şükrü Kaya’nın 1931 yılında yerinde incelemelerle¹⁶ geliştirdiği çözüm önerilerinin benzerlerine 1936 yılında yapılan Umumi Müfettişler toplantısında rastlanacaktı. Toplantıda bu sefer çözüm önerilerini sıralayan Gümrük Muhafaza Genel Komutanı General Seyfi Düzgören’di. Seyfi Bey raporunu hazırlarken Şükrü Bey’in raporundan faydalandı mı bilinmez ama çözüm önerilerinin geçen beş yıla rağmen aynı olması dikkat çekiciydi.

Seyfi Düzgören’in çözüm önerilerinden dikkat çekenleri şunlardı:

Neye mal olursa olsun karşılıklı toprak tasfiyesine bir an önce karar verip halkımızı karşının isteklerine ve pazarlarına diz çöktürmekten kurtarmalı ve bu tasfiye yapıncaya kadar pasavanla gidiş-gelişi güvenli bir yöntemle yapmak, Türk tarafı ile Suriyelileri birbirine karıştırmadan trenlere bindirecek şekilde istasyonlarda önlem almak, Suriye demiryolu

14-Trakya sınırında kaçakçılık yapan ve bu bölgede durmaları uygun görülmeyen 24 kişi sürgün edilmişti. B. C.A., 030.10.180.102.124.15.

15-Benzer bir teklif Emniyet Genel Müdürlüğü’nün 21/6/1931 tarihli raporuna da yansımıştı. “Muhafaza müdürlüğüne kaçakçıları ihbar edenlere vermek için para tahsis edilmelidir.” B.C.A., 030.10.180.243.21.

16-Şükrü Kaya’nın yapmış olduğu inceleme gezisi sonrası kaçakçılık olaylarını İsmet İnönü’de yakından takip etmiş, yapmış olduğu geziler esnasında bölge valilerine kaçakçılığa dair talimatlar vermişti. Urfâdan yazmış olduğu telgrafında “Gaziantep vilayetinin vuku bulacak kaçakçılıktan birinci derecede idare-i mülkiye ve onun başında vali mesuldür. Valilerin kendi mıntıklarındaki fenni tertibat ve konusu esasen gümrük muhafaza umum kumandanlığına aittir.” diyerek bölge valilerini kaçakçılık hakkında uyarıyordu. B.C. A., 030.10.180.244.10.

şirketine, her iki tarafın yolcularını kapalı ve ayrı vagonlarda taşımak, bunun yapılamadığı durumlarda Türkiye'den geçen Suriye yolcularına transit yolcu hakkı vermemek, Güney illeri halkımızı Suriye pazarlarından kurtarmak için bu bölgelere taşınacak mallardan az nakliye ücreti almak, Ermeni kaçak depolarında ucuza satılan mallara rekabet edecek şekilde halkımıza mal temin etmek. (*Umumi Müfettişler Konferansı*, s.168.)

Geçen beş yıla rağmen çözüm önerileri, konu başlıklarıyla birlikte yazım tarzları bile kimi bölümlerde birebir aynıydı. Bunda sınır sorularının Suriye ile çözülmesinin gecikmesi, gerekli teşkilatların maddi nedenlerle kurulamaması, yetmişmiş memura duyulan ihtiyacın karşılanmasında ortaya çıkan sorunların yanı sıra devlet idare sisteminin yavaşlığı da göz ardı edilemezdi.

9. GÜMRÜK MUHAFAZA MÜDÜRLÜĞÜNÜN ASKERİLEŞTİRİLMESİ

Kaçakçılıkla mücadelede kaçakçıların silahlı guruplar olması, güvenlik güçlerine karşı silah kullanmaktan çekinmez tutumları gümrük muhafaza müdürlüğü yapılanmasını askeri nizama göre yeniden düzenlemeyi zorunlu kılmıştı¹⁷.

Bu düzenlemeye göre gümrük muhafaza memurları asıl görevlerini değiştirmeden askeri birliklerde olduğu gibi tabur, bölük, takım, manga olarak şekillenecekti. Yeni yapılanmaya göre sınır hattı üzerinde bulunan gümrük kıtalarına mensup karakollar aynı zamanda sınır güvenliğinden de sorumlu olacaktı. 1931 yılında hazırlanan 1841 Sayılı Kanun ile sınırdaki gümrük kıtalarının konuşlanması maliye vekâletine bırakılırken bunun için Genelkurmay Başkanlığı'nın görüşünün alınması gerekmekteydi. Bu düzenlemeyle muhafaza müdürlüklerinin memur alım ve eğitimlerine de askeri şartlar gelmekteydi. Bununla birlikte getirilen askerleşme sürecinde dikkat çeken bazı şartlar şunlardı: Piyade talimleri gümrük kıtaları için de esastı, gümrük kıtaları zabitlerinin maaşları, terfileri, istifa ve emeklilikleri ordudaki gibi düzenlenecek, gümrük erlerinin ilk altı aylık hizmetleri Genelkurmay Başkanlığı'nın göstereceği kıtalarda askeri usullere göre yapılacaktı. Alınan bu önlemlerle askerleşen kıtaların kaçakçılara karşı etkili bir konuma gelmesi sağlanmıştı.

SONUÇ

Kaçakçılıkla mücadele politikalarına bakıldığında ise Osmanlı Devleti ile Cumhuriyet hükümetleri arasında önemli bir fark dikkati çekmektedir. Osmanlı Devleti'nde tütün tekeli Reji İdaresi'ne aitti ve idare için temel sorun tahsil edeceği borcu sorunsuz ve zamanında almaktı. Bu nedenle tütüncülüğün sorunları, geliştirilmesi öncelikler arasında

17-Güney bölgesinde kaçakçılara karşı savunma amaçlı zırhlı araç kullanılması kararlaştırılmıştı. 1929 yılında bazı bölgelerde bu uygulamaya geçilmişti. *TBMMZC Devre. III, c. 8, s.4-5*; Kaçakçıların takibi için zırhlı araç alımı yanında deniz takibatı için de motorbot alınmıştı. *B.C.A., 030.180.102.124.15*; *B.C.A., 030.10.01.02.327.3.20*.

yer almamakla birlikte kaçakçılığın çözümüne sadece askeri önlem olarak bakmıştı. Bu tek yönlü bakış açısı, sorunu çözmemiş, kolculuk gibi hareket tarzı hukuksal olarak tartışılan, büyük oranda sebepsiz ölümlere yol açan, halk üzerinde yarattığı baskı, türkülere kadar yansıyan toplumsal bir olgu ortaya çıkarmıştı.

Atatürk döneminde kaçakçılıkla mücadelede hukuksal düzenlemeler oldukça dikkat çekicidir. 1923-1938 döneminde hukuksal mevzuatta 1918 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu'nun hazırlık aşamasında devletin en yetkili isimleri bizzat kaçakçılığın yoğun olarak görüldüğü bölgelerde incelemelerde bulunmuşlar ve bu konuda hazırladıkları raporlar kanunun hazırlanmasında oldukça etkili olmuştu. Bu amaçla gerek İçişleri Bakanı Şükrü Kaya gerekse Başbakan İsmet İnönü konuyla ilgili yerinde incelemelerde bulunan devletin en yüksek seviyesindeki devlet adamlarıydı.

Kaçakçılıkla mücadelede hukuksal düzenlemeler yanında başka unsurlar da etkiliydi. Özellikle sınır güvenliği bunların en başında gelen olguydu. Bu konuda Suriye dikkat çekici bir örnekti. Karşılıklı olarak sınırın iki tarafında kalanlar tarihsel süreçte birlikte yaşamış, kültürel değerleri birbirlerine çok benzer gruplardı. Bu durum kaçakçılar arasında ticari ilişkilerin de etkisiyle doğal bir güven ortamı yaratmıştı. Hatta kaçak malın olası yakalanmasına karşı “sigorta” denilebilecek yöntemler geliştirmişlerdi. Bu sürecin ortaya çıkmasında Türkiye'nin mali yapısıyla orantılı olarak teşkilatlandırmaya çalıştığı güvenlik birimlerinin sayısal azlığı da etkili olmuştu. Kaçakçılar bundan istifade etmişler ve evlere kadar ulaşan bir dağıtım ağı kurmuştu. Böylece hızla zenginleşen kaçakçı köyleri, pazarları ortaya çıkmaya başlamıştı.

Fransa, Suriye sınır güvenliğinde izlemiş olduğu politikalarla kaçakçıları her geçen gün güçlendirmişti. Öyle ki, Türkiye sınırına yakın alanlara Ermenileri yerleştirerek kaçakçı mağazaları açtırmıştı. Hatta kaçakçılık için kendi kamyonlarını kullandırmaktan da çekinmemişti. Fransızlar bununla da yetinmeyip bölgenin en büyük kaçak deposu olan Halep'in kontrolünü sağlamıştı. Türkiye'den geçen kaçakçı kabilelerine casusluk yaptırıyor, kendisi için önemli haber getirenlere bedava kaçak mal verdiriyordu. Yapmayanlara ise Fransız kontrol bölgelerinde her türlü zorluğu çıkarıyordu.

Kaçakçılıkla iç içe geçen eşkıyalık faaliyetleri de tütün kaçakçılığını önemli bir gelir olarak görmekteydi. Nitekim 1926 İçişleri verilerine göre beş bine yakın eşkıya bulunmaktaydı. Sınıra yakın yerlerde faaliyet gösteren eşkıyalar Türkiye içerisinde, özellikle sınır köylerinde gasp yapıp Suriye'ye geçerek buradaki pazarlarda satıyorlardı. Bunun için ise Fransız askerlerine pay vermek zorundaydılar. Bazen Fransız askerleri bizzat kendileri sınıra yakın Türk köylerinde gasp yapmaktaydı. Böylece bir Fransız askeri görevi süresince yaklaşık 20-30 bin lira kazanıyordu. Ayrıca Türkiye içerisindeki isyan gruplarının, suikast düzenleme girişiminde olanların, eşkıyaların Fransa kontrolündeki Suriye'ye kaçmaları ve önemli kaçakçı depolarının da burada bulunması, geniş bir kullanıma sahip tütünü önemli bir finansal kaynak haline getirmişti. Seksen beş ayda yakalanan 707.675 kilo kaçak tütün durumunun ne boyutta olduğuna önemli bir örnekti.

Bu durum İkinci Dünya Savaşı tehlikesinin arttığı süreçte önce Boğazların güvenliğinin sağlanması ardında sınır komşularıyla yapılan karşılıklı güvenliği sağlama antlaşmaları ile kontrol altına alınmaya çalışılmıştı. Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunların çözülmesiyle karşılıklı hazırlanan kaçakçılıkla mücadele antlaşmaları ile adalardan yapılan kaçakçılık da engellenmeye çalışılmıştı.

Tüm bunlara rağmen kaçakçılık şebekelerinin eğilimleri, kaçakçılığın kolay ve çok para kazandıran bir uğraş olarak görülmesi, kimi yerlerdeyse aile halinde kaçakçılığın yapılıyor olması gibi etkenler sorunu sosyolojik bir boyut içerisinde daha da kökleştirmişti. Hatta bu durum öyle noktalara ulaşmıştı ki, bazı aileler, köyler, kişiler, kaçakçılıkla ün yapmaya başlamıştı.

Bu gerçeklik içinde düşünüldüğünde Atatürk döneminde tütün tarımı çok önemli gelişmeler kaydetmiş olmasına rağmen kaçakçılık sorunun kısa vadede çözülmesi mümkün olamamış ancak azaltabilmiştir.

KAYNAKÇA

RESMÎ RAPORLAR

Umumi Müfettişler Konferansında Görüşülen ve Dâhiliye Vekâletini İlgilendiren İşlere Dair Toplantı Zabıtları İle Rapor ve Hulasası, Başvekâlet Matbaası, Ankara 1937.

TBMMZC Devre. III, c. 8, s. 4-5.

ARŞİV BELGELERİ

B.C. A., 030.10.180.244.10

B.C.A., 030.10.180.244.3.

B.C.A., 030.10.01.02.327.3.20.

B.C.A., 030.10.116.80.81.8.

B.C.A., 030.10.128.923.2.3.

B.C.A., 030.10.128.923.2.4.

B.C.A., 030.10.128.923.4.2-6.

B.C.A., 030.10.180.102.124.15.

B.C.A., 030.10.180.243.21.

B.C.A., 030.10.180.244.17.

B.C.A., 030.10.180.244.6.1.

B.C.A., 030.10.180.244.6.11.

B.C.A., 030.10.180.244.6.12.

B.C.A., 030.10.180.244.6.13.

B.C.A., 030.10.180.244.6.14.

B.C.A., 030.10.180.244.6.2.

B.C.A., 030.10.180.244.6.23.

B.C.A., 030.10.180.244.6.24.

B.C.A., 030.10.180.244.6.3.

B.C.A., 030.10.180.244.6.4.

B.C.A., 030.10.180.244.6.5.

B.C.A., 030.10.180.244.6.7.

B.C.A., 030.10.180.244.6.8.

B.C.A., 030.10.180.245.6.

B.C.A., 030.10.180.245.8.

B.C.A., 030.180.102.124.15

B.C.A., 030.180.102.124.61.4.

B.C.A., 030.180.102.305.51.7

B.C.A.,030.10.105.685.9.

B.C.A.,030.10.128.917.43.

SÜRELİ YAYINLAR

Akşam, 26 Mayıs 1932.

Akşam, 1 Ocak 1929.

Akşam, 29 Eylül 1930.

Akşam, 25 Mart 1931

Akşam, 29 Kasım 1931.

Akşam, 25 Aralık 1931

Akşam, 17 Mart 1932.

Akşam, 12 Nisan 1932.

Akşam, 26 Ağustos 1932.

Akşam, 19 Eylül 1932.

Akşam, 5 Ekim 1932.

Akşam, 26 Ekim 1932.

Akşam, 7 Aralık 1932.

Akşam, 23 Aralık 1932.

Resmi Gazete, S. 907, 07.06.1928.

Resmi Gazete, S. 3603, 13.05. 1937.

Resmi Gazete, S. 3603, 21.06.1937.

Resmi Gazete, S. 3636, 21.06.1937.

Resmi Gazete, S. 3636, 21.06.1937

ARAŞTIRMA VE İNCELEME ESERLER

KİTAPLAR

HOBBSAWM Eric J., *Eşkıyalar*, Avesta Yayınları, İstanbul 1997.